

Varga Zoltán

A Zrínyi-kultusz ápolása Szigetváron

Zrínyi Miklós 1566-ban bekövetkezett mártírhalála nemes kötelezettséget rótt a város mindenkori lakóira: az önfeláldozó hazaszeretetet megtestesítő hős emlékének, sőt kultuszának az ápolását. Erre a török uralom alatt értelemszerűen nem volt mód, az emlékezés feltételeit, kereteit a város és a vár 1689. február 13-án történt oszmán uralom alóli felszabadítása teremtette meg. A település lakói tisztában voltak az 1566-os ostrom jelentőségével, amit az is mutat, hogy nem sokkal a felszabadulást követően megalkotott címerében két oroszlán harcol egy mocsárban álló várért: az egyik oroszlán Zrínyi Miklóst, a másik Szulejmán szultánt jelképezi.

A 18. században kápolna épült a főtértől nem messze, azon a helyen, ahol a hagyomány szerint Zrínyi Miklós hősi halált halt. A kis barokk kápolnát sajnos az 1970-es években lebontották.

Ma is látható azonban a Szigetvár főterén álló, a török alóli felszabadulás centenáriumára barokk templommá alakított egykori Ali pasa-dzsámi kupoláján, Dorffmaister István által 1788-ban festett monumentális freskó, mely a vár elestét és felszabadulását örökíti meg. A történelmi események megörökítését a hagyomány szerint maga II. József javasolta Festetics Lajosnak, a templom kegyurának, a város és a vár birtokosának. A város lakosságának döntő többségét kitevő katolikusok ezentúl a szentmiséken is találkozhattak a szigetvári hőssel és katonáival, igaz, a sátrában holtan fekvő Szulejmán szultánnal is....

A rendszeres megemlékezések Zrínyi és hős katonái mártírhaláláról a reformkorhoz köthetők. A mohácsi csata 300. évfordulóján maga Kölcsey Ferenc sürgette a nemzetet, hogy emlékünnepek megrendezésével idézzék fel az ősök cselekedeteit szerte az országban, mert: „minden kő, régi tettek helyén emelve; minden bokor, régi jámbor felett plántálva; minden dal, régi ősről énekelve; minden történetvizsgálat, régi századoknak szentelve: megannyi lépcső a jelenkorban magasabbra emelkedhetni”. Azért, javasolta: „keressetek alkalmat a hajdanra visszanézhetni, s érte melegülni”.

A város lakói megfogadták Kölcsey szavait, s Góczy Konrád plébános és Mérey József járási főszolgabíró kezdeményezésére 1833-ban megrendezték az első Zrínyi-ünnepséget, ez kezdetben egyházi ünnep volt, melynek keretében gyászmisét tartottak és beszédben méltatták a hősök emlékét, e beszédeket nyomtatásban is megjelentették. Juranics László pécsi kanonok, Zrínyi Miklós zászlótartójának leszármazottja alapítvány létrehozásával segítette az ünnepségek méltó megrendezését, melyek az évek során folyamatosan bővültek, fáklyás menettel, mozsarazással, a városháza és a vár kivilágításával, színielőadással; a reformkori lapok előszeretettel tudósítottak a rendezvényekről.

A szabadságharc leverését követő néhány éves kényszerű szünet után a Zrínyi-ünnepségeket a Bach-korszak idején is megtartották, s a nemzeti zászlókkal történő fáklyás felvonulások a rendszer elleni tiltakozásnak is számítottak. A szigetváriak otthon is ünnepeltek, minden háznál megvendégelték ismerőseiket, a szegényebbek sem dolgoztak.

1867-től az ekkor megalakult Szigetvári Olvasóegylet szervezte a Zrínyi-kultusz világi eseményeit. Az egylet tiszteletbeli elnökévé Kossuth Lajost választották, aki ezt Turinból írt levelében köszönte meg, amelyben méltatta Zrínyi „s 2500 többnyire névtelen félisteneinek” hősiességét, valamint párhuzamot vont a család és a magyar haza sorsa között a kiegyezés tükrében.

Kossuth üzenete új lendületet adott a Zrínyi-ünnepségek szervezésének, s egy Zrínyi-szobor felállításának is. Az ország első Zrínyi-emlékműve lelkes adakozók jóvoltából 1878-ra készült el. Zrínyit egy, a város főterén álló, félholdas zászlóra, ágyúcsőre taposó érc oroszlán szimbolizálja, amely vörös márványból faragott magas kőtalapzaton áll, melyen Vörösmarty Mihály *Sziget* című versének sorai állnak:

*„Honfi! ha föllépendsz düledék várára Szigetnek,
Sírva ne említs szót sajnós eleste felől.
Ott hős Zrínyi körül bátor daliái nyugosznak,
Gyöngye panaszszózat bántja nagy álmaikat.”*

Az Oroszlán-szobrot ettől kezdve a szigetváriak minden évben megkoszorúzzák, ma is a város egyik jelképe. A szigetvári kórusmozgalom kezdetei is Zrínyi emlékéhez nyúlnak vissza: a *Zrínyi-misé*t éneklő férfiakból alakult meg 1877-ben a szigetvári dalárda. A szigetvári dalosok azóta is jeleskednek a Zrínyi-kultusz ápolásában, Bárdos Lajos, Karai József, Tillai Aurél, Várnai Ferenc, Gersy Károly is írt Zrínyivel kapcsolatos kórusműveket számukra.

Az Olvasóegylet a Szigetvár történetéről és a Zrínyiekről szóló dokumentumokat is gyűjtötte, hogy múzeumot hozzanak létre Zrínyi Miklós emlékére. E nemes cél hangsúlyosabb megjelenítésére 1917. szeptember 7-én külön egyesület alakult: a Zrínyi Miklós Múzeumegyesület, mely kizárólagos tevékenységének szentelte a Zrínyi-kultusz terjesztését, s az Olvasóegylet mellett lelkes szervezője lett a Zrínyi-emlékünnepeket, amelyek megtartását még az első világháborút követő szerb megszállás éveiben is engedélyezték a hatóságok. A városparancsnok a katonákat is elparancsolta az ünnepség helyszínéről, hogy jelenlétükkel ne feszélyezzék a megemlékezőket.

A két világháború közötti évtizedekben az ünnepségek idején kivilágították a várost, megkoszorúzták az oroszlanos emlékművet, gyászistentisztelet tartottak a főtéri templomban, este mozsaraztak, emlékbeszédet tartottak, a Múzeumegyesület ekkor tartotta évi rendes közgyűlését, a helyi lapokban az évfordulóhoz kapcsolódó írások jelentek meg, az Olvasóegylet helyiségeiben kulturális műsor volt, valamint társas vacsorát tartottak. Maga a Zrínyi-kultusz mind mélyebben beleivódott a szigetváriak tudatába, lelkébe. Találónan fejezte ki ezt az érzést a helyi Délvidék c. lap az ünnep előestéjéről írt cikke: „Szeptember 6-án este Szigetvár utcáin szokatlanul nagy élénkség uralkodik. Minden idegent meglep a nagy forgalom és az ünnepi külsőség, melyet e kisváros ölt

magára ezen a borús, őszi estén. Emberek százai sietnek hét óra után az utcákon. Ők tudják, hogy ünnep van. Át is érzi ezt Szigetváron minden és mindenki. Ezért a külső fény, az ünnepi dísz, melyet e napon öltünk. Bátran megkérdezhet a csodálkozó idegen fiataalt vagy öreget, gyermeket vagy felnőttet, mert a kérdésre mindenki megadja gondolkodás nélkül a választ: ma van a Zrínyi-ünnep Szigetváron.”

A két világháború közötti Zrínyi-ünnepok sorából kiemelkedik az 1939. évi, amikor a töröktől való visszafoglalás 250. évfordulóját fényes külsőségek közepette ünnepelte meg a város. Az Oroszlán-emlékműnél táborig misét celebráltak, az Olvasóegylet mellett a gyönyörűen kivilágított vár is az ünnepségek helyszíne volt, Andrássy gróf engedélyével. Nagyrészt közadakozásból és kultuszminisztériumi támogatással 14 emléktáblát is avattak a városban, azokon a pontokon, ahol az 1566-os ostrom nevezetesebb eseményei lezajlottak. A második világháború éveiben szerényebb ünnepeket tartottak, a kötelező elsötétítés miatt még az emlékműcseseket sem lehetett meggyújtani az Oroszlán-szobor talapzatán.

A világháború utáni években mind a Múzeumegyesületet, mind az Olvasóegyletet megszüntették, a Zrínyi-kultusz ápolásában is hanyatlás következett be: a városháza erkélyéről elhangzó emlékbeszéd és a koszorúzás, valamint a még néhány évig megtartott gyászmise jelentette a kontinuitást a korábbi évtizedek ünnepségeivel. Azonban ez az állapot nem tartott sokáig: mivel közelgett a nagy ostrom 400. évfordulója, a település vezetői belátták, hogy a lakosság bevonása és a régi hagyományok felhasználása nélkül nem lehet méltó rendezvényeket tartani, ezért 1959-ben létrehozták a Szigetvári Várbaráti Kört, melynek alapító elnöke Molnár Imre gimnáziumi tanár, a várban helyet kapó kollégium megszervezője lett. A Győr-Sopron megyéből Szigetvára került fiatallembert első perctől rabul ejtette a szigetvári vár varázsa. Ahogy írta: „valami belső kényszer arra ösztönzött, hogyha a Zrínyi-várban van a lakásom, akkor kötelességem a vár és a Zrínyiek történetével való foglalkozás”. Diákjaival rendezték az elvadult várparkot, vártörténeti ismertetőik tartásával segítették az idelátogató turistákat, bekapcsolódtak a Zrínyi-ünnepségek szervezésébe, melyek fő színhelyévé a Zrínyi tér mellett a várat tették. Fő szorgalmazója volt annak, hogy a várból minden oda nem illő tevékenység kerüljön ki, hiszen működött ott többek között konzervgyár, fűztermelő vállalat, bölcsőde, kollégium, még csikótelep odaköltöztetése is felmerült.

A Várbaráti Kör fő célkitűzései között szerepelt Zrínyi Miklós és hős bajtársai emlékének ápolása, Szigetvár és a Zrínyiek történelmi szerepének minél szélesebb körben történő megismertetése, a szigetvári Zrínyi Múzeum munkájának támogatása, a település műemlékeinek védelme, a Szigetvára irányuló idegenforgalom támogatása, hogy a látogatók hazafias lelkülettel, ismeretekben gazdagodva távozzanak a mártíromságig hű hazaszeretettel e színhelyéről.

A 400. évfordulón Szigetvárt várossá avatták, elkészült a vár rekonstrukciója, s megnyílt a felújított vártörténeti kiállítás, melyhez múzeumiskola is kapcsolódott. A *Szigeti veszedelem* témájából meghirdetett irodalmi, zenei, képzőművészeti pályázatokra neves alkotók tették le kézjegyüket Szigetváron. Az egyesület tevékenysége meghatározó volt az ünnepség előkészítésében, lebonyolításában, a jubileumi kiadványok megvalósításában. A Várbaráti Kör

évtizedeken át a Zrínyi-ünnepségek egyik legfőbb előkészítője és rendezője lett a település vezetésével és az Idegenforgalmi Hivatallal együtt. Az ünnepség ezalatt számos olyan új elemmel gazdagodott, amely ma is része a megemlékezéseknek. Ilyen a Zrínyi-lakoma, melynek apropóját Kovács Sándor Iván irodalomtörténész *Szakácmesterségnek könyvecskéje* című műve adta, mely a csáktornyai Zrínyi-udvar kéziratos szakácskönyve alapján készült. A költő és hadvezér Zrínyi Miklós 363. születésnapján rendezett vacsoraesten 363 vendég vett részt. A felszolgált étkek a nevezett kötet alapján készültek, a lakoma közben korhű zene és irodalmi műsor szórakoztatta a vendégeket. A Zrínyi-lakoma máig a Zrínyi-émlékünnepség egyik legfontosabb eleme. A Várbaráti Kör fontos feladata barátokat szerezni a Zrínyi-kultusz ügyének és Szigetvárnak. Ezt a célt szolgálva, a várossal egyetemben 1983 tavaszán együttműködési szerződést kötött a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiával a történelmi hagyományok kölcsönös ápolására. A leendő honvédtisztek azóta is minden esztendőben ellátogatnak Szigetvárra, előadásokat hallgatnak a hősiességéről, megkoszorúzzák névadójuk szobrát, Horvay János és Derzsi Gergely alkotását.

A kör gyűjtőmunkája eredményeképpen számos, a Zrínyi-családdal kapcsolatos nyomtatványt, térképet és egyéb tárgyi ritkaságot sikerült beszerezni az elmúlt évtizedekben.

Molnár Imre 25 éven keresztül töltötte be a Várbaráti Kör elnöki tisztségét, fáradhatatlan lelkesedéssel szervezve munkáját 1989-ben bekövetkezett haláláig. Kedvelt idézete volt, egyben jól jellemzik munkásságát az alábbi Garay-sorok: „A lelkes eljár ősei sírlakához, s gyűjt régi fénynél új szövétneket!” Élete összeforrt a Várbaráti Körrel, a Zrínyi-kultusz ápolásával, megújításával, így lett ő, ahogy Illyés Gyula fogalmazott, „a legszigetváribb szigetvári”. Munkáját 1980-ban díszpolgári cím odaítélésével ismerte el a város.

A Várbaráti Kör az ismeretterjesztést előadások, történeteskonferenciák szervezésével is segíti, több mint 40 kötetet jelentetett már meg Szigetvár és a Zrínyiek témakörében. Az egyesület igyekszik Zrínyi Miklós örökségét beleplántálni a felnövekvő ifjúságba is, ezért évente honismereti pályázatokat, szavalóversenyeket, helyi, térségi és megyei történelmi vetélkedőket hirdet, összefogva a település különböző intézményeivel, civil szervezeteivel, hagyományőrző egyesületeivel, amelyeket ugyanúgy áthat a Zrínyi-kultusz. De magánszemélyek is hoznak áldozatot: 1996-ban egy idős hölgy az itt meghaltak üzenetét tolmácsolva, hatalmas fakesztet, Szatyor Győző alkotását állíttatta fel a vártól északra.

A Szigetváron élő alkotókat is áthatja a történelmi levegő: a rajztanárok generációit nevelő Zágon Gyula festő- és szobrászművész, akinek alkotásait állandó kiállítás keretében a Zeneiskolában csodálhatjuk meg, többféle képzőművészeti műfajban örökítette meg a várvédő hősök példaadó tetteit, többek között a siklósi kapu fél évezredes tölgyfa anyagából készített faragásaival, de a *Szigeti veszedelem* illusztrációiként alkotott monótipia-sorozatával is. Sarlós Endre grafikus a *Szigeti veszedelmet* rajzolta meg képregény formában, Ujkéry Csaba és Salamon Ferenc történelmi regényekben, Molnár Imre és Vas István ismeretterjesztő művekkel örökítette meg a Zrínyiek emlékét. A 2011-ben az Országgyűlés által Szigetvárnak ítelt Civitas Invicta, törvényhozói fordításban a Leghősiesebb Város cím is alkotásra inspirált: *Civitas Invicta* címmel Gersy

Károly zeneszerző kamarazenei művével, Vanyúr István szobrászművész pedig a vár keleti oldalán felállított szobrával állított emléket a szigetvári hősöknek. A várban nagyszerű idegenvezetők, katonai hagyományörzők mutatják be a hősi kor hangulatát, viseletét, fegyvereit.

A Zrínyi-kultusz tehát elevenen élt és él Szigetváron, ezt bizonyítják a szigetvári hős és dédunokája nevét felvevő egyesületek, intézmények, termékek is. Viselte/viseli Zrínyi Miklós nevét vendéglő, gyászmise-ének, gimnázium, szavalóverseny, cserkészcsapat, úttörőcsapat, múzeum, termelészövetkezet, atlétikai klub, sportegyesület, íjászegyesület, turisztikai egyesület, mozi, autóiskola, rock-musical, de még a háború idején az Andrassy-féle konzervgyárban gyártott kávékocka is. Manapság akár a régi idők emlékét méltó módon megidéző várban, a plébániatemplomban, az oktatási intézményekben, városházán, takarékszövetkezetben, butikban, étteremben, kávézóban, könyvtárban, közterületen, zenei eseményeken fordul meg az ember, lépten-nyomon tapasztalhatja, hogy Szigetvár mai lakói nemcsak a település legnagyobb ünnepén, a szeptember 7-ét követő hétfégén, hanem a mindennapokban is rendületlenül ápolják legnagyobb hősük emlékét.

